

4. Хейс Д. Cascade training and teachers professional development. Каскадты оқыту және мұғалімдердің кәсіби дамуы, 2000. – 145 б.

5. Беркилл Б., Итон Р. Оқу мен оқыту деңгейін дамыту. – Cambridge University Press, 2011. – 135 б.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗДЕМЕЛЕРІ

Халықтың мәңгі ғұмыры – оның тілінде. Әрбір тіл өз халқы үшін – ұлы. Әрқайсымыздың бізді дүниеге әкелген, ең басты байлық – ана тілін берген халқымыздың алдында оның тазалығын сақтау және байлығын көбейту секілді перзенттік парызымыз бар. Бірақ бүгінде біз тарихтың жаңа серпінімен түйісіп қалып жатырмыз. Заманауи адамзат үнемі дамушы байланыста, бұл өз алдына жалпы өмірлік әрі мәдени қажеттілікке айналуда. Аталмыш шарттарда әрбір адам бірнеше тілді меңгеруі тиіс.

Ш. Айтматов

Навекова Д.Б

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Қазақстан, Орал қ.

Андатпа: Бұл мақалада көптілді білім берудің өзектілігі аталып өтеді, қазақ, ағылшын және орыс тілдерін меңгеру жастарға әлемдік нарықтарға, ғылымға және жаңа технологияларға қол жеткізуіне, этникалық, қазақстандық және әлемдік мәдениеттермен араласуы негізінде сындарлы серіктестікте дүниетанымдық мақсаттарды орнатуына мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: көптілді білім, этномәдени білім, мәдени тілдік, ғылыми – әдістеме, әлеуметтік-экономика

Қазақстан көпұлтты және поликонфессиялы ел бола отырып қазіргі кезеңде өзінің мәдени-тілдік дамуының қиын да қарама-қайшы кезеңін басынан кешіп отыр. Оған Қазақстан Республикасы тіл саясаты концепциясында сипатталған қазіргі кездегі тілдік жағдай дәлел. Тіл саясаты құжаттарында өзекті мәселе болып бірнеше тілді меңгеру қажеттілігі тұратынын атап көрсетуге болады.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты жыл сайынғы Жолдауында көптілді білім берудің өзектілігі аталып өтеді, себебі «еліміздің маңызды құндылықтарының бірі және басты артықшылығы – көпұлттылық пен

көптілділік». «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасында ҚР Президентімен қойылған міндеттерге сәйкес, барлық қазақстандықтар қазақ тілін, орыс тілін және ағылшын тілін меңгеруі тиіс. Көптілді білім беру бағдарламасы жаһандану шарттарында бәсекеге қабілетті, тілдік мәдениетті меңгерген ұрпақты қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім берудің жаңа үлгісін құруды қарастырады. Қазақ, ағылшын және орыс тілдерін меңгеру жастарға әлемдік нарықтарға, ғылымға және жаңа технологияларға қол жеткізуіне, этникалық, қазақстандық және әлемдік мәдениеттермен араласуы негізінде сындарлы серіктестікте дүниетанымдық мақсаттарды орнатуына мүмкіндік береді.

Ағымдағы жылы ЖОО-ларда білім берудің жаңа үлгісін енгізуге қатысты алғашқы қадамдар жасалуда: білім берудің стандарттары реформалануда, ЖОО-ларда білім беру үш тілде жүргізілетін арнайы бөлімшелер ашылуда. Ескере кететін жайт, Қазақстанда қолданылғалы жатқан көптілді білім беру бағдарламасы біртекті болып табылады және батыстық баламаларға қарағанда, үш тілде параллельді түрде әрі бір уақытта білім беруді жобалайды.

Мұндай шарттарда көптілді білім берудің қалыптасу және даму мәселесі өзектілене түседі. Елбасымызбен қойылған білім беру саласына көптілділікті тиімді ендіру міндетін шешу мақсатында Қазақстан Республикасының жеке ЖОО-лары мен мектептеріне көптілді білім берудің фрагментті түрде жасақталған тәжірибесін бірыңғай жүйеге келтіру керек және білім беру бағдарламаларының сабақтастылығын қамтамасыз ету қажет.

Бұл өз кезегінде әлеуметтік-экономикалық нәтижесі «мемлекеттегі ЖОО-ларда көптілді білімі бар педагогикалық кадрларды дайындау» атты білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында қойылған міндеттерді шешу үшін шынайы алғышарттарының құрылуымен айқындалатын «мектеп-ЖОО» жүйесіндегі көптілді білім беру сабақтастығы қағидатын жүзеге асыру бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстардың кешенін жасақтауды талап етеді.

Білім берудің инновациялық, көптілді моделін жасау мақсатында білім беруді үш тілде ұсынатын мектептердің саны 33-тен 700-ге дейін көбейеді. Оның ішінде, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» мектептер желісінің саны 3-дан 20-ға дейін көбейтіледі. Бұл мектептер білім берудің көптілді моделін және білім берудегі инновацияларды сынақтан өткізу үшін базалық алаңдар болады;

- «мемлекеттік тіл қажеттілігінің артуы»;
- «мемлекеттік тілді қолдану беделінің артуы»;
- «Қазақстандағы көптілділікті сақтау»;
- «коммуникативтік-тілдік кеңістікте орыс тілі қолданысының сақталуы»;

- үздіксіз көптілді білім беру субъектілері қызметтерінің жүйелік ғылыми-әдістемелік қосымшалары негізінде «ағылшын және өзге де шет тілдерін үйрену» ;

- көптілді білім беру ортасын қалыптастыру; көптілді білім беру инфрақұрылымының кеңеюі;
- заманауи тілдік білім берудегі мәдениетаралық-коммуникативтік парадигманың дамуы;
- тілі мен мәдениеті құндылықтарына азаматтарды тарту негізінде мемлекеттің интеллектуалды әлеуетінің артуы.

Білім және ғылым министрлігі тарапынан көптілді білім беруді мемлекеттің ЖОО-ларына ендіру бойынша нақты қадамдар жасалды, жекелей алғанда, «Білім беру» бағыты бойынша Мемлекеттік стандарттардағы тілдерді үйренуге қатысты кредит көлемі ұлғайтылды. Көптілді білім беруді ендіру бойынша республиканың негізгі ЖОО-ларында, , көптілді білім беру аясында педагогикалық кадрларды дайындау бойынша нақты тәжірибе жинақталған, ағылшын тіліндегі оқу-әдістемелік материалдарды қалыптастыру бойынша кешенді жұмыс жасалған, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін тиімді оқыту мақсатында академиялық база құрылған, оқытушылардың тілдік дайындығы қолға алынған. Авторлық ұжымдармен ағылшын тіліндегі арнайы пәндер бойынша оқу-әдістемелік кешендер жасақталды, Білім және ғылым министрлігі мөртаңбасымен үш тілді терминологиялық сөздіктер басылып шықты, оқу құралдары, практикумдар жарияланды. Көптілділікті ендіру бойынша негізгі ЖОО-лардың тікелей қатысуымен Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі тарапынан 2012 ж. Көптілді білім беруді дамыту тұжырымдамасы жасақталды. Бұл жерде үштұғырлы тілдер идеясын жүзеге асыру бойынша білім берудің заманауи жүйесі шарттары мен мүмкіндіктеріне талдау жасалды және көптілді білім беруді дамытудың басым бағыттары анықталды. Бұл, бірінші кезекте, заманауи тілдік білім беру мазмұнын толыққанды қарап шығуды ұйғарады, мұның өзі Қазақстан Республикасы білім беру жүйесіндегі тілдерді оқыту стратегиясы мен тактикасын анықтайтын құжаттар пакетін жасақтауды талап етеді. Мұнымен қоса, тұжырымдамалық тұрғыда негізді, бағдарламалық тұрғыда жобаланған, жүзеге асуы бірыңғай талаптармен, ғылыми негізделген нұсқама және ұсыныстармен регламенттелуі тиіс тілдік білім берудің жаңа мазмұнын құрастыруды жүзеге асыру қажет. Көптілділікті дамытудың маңызды факторларының бірі ретінде этнолингвистика аясында жүргізілген зерттеулерді атап өтуге болады, оның шеңберінде тілдердің ықпал етуі, қолданылуы және дамуы аяларының оңтайлы үйлесуі мәселелері бойынша білім беру тәжірибесі үшін ғылыми негізделген ұсыныстар мен нұсқамалар жасақталуы тиіс. Қазақстандағы көптілді білім беруді дамытудың заманауи кезеңі оны жүзеге асырудың Көптілді білім беру мәселелері бойынша республикалық координациялық және ғылыми-зерттеу орталығы, ЖОО-лардағы және облыстық білім беру департаменттеріндегі көптілді білім беруді дамыту орталықтары, қазақ, орыс, ағылшын тілдерін оқытудың деңгейлік үлгілерін ендіру бойынша оқыту семинарлары, көптілді білім

берудің педагогикалық мониторингі механизмдері секілді нақты ұйымдастыру үлгілерін талап етеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев тарапынан ұсынылған «Үштұғырлы тілдер» мәдени жобасын Қазақстан дамуының ұзақ мерзімді стратегияларының бірі деп толыққанды есептеуге болады. Аталмыш жобаның жүзеге асуы бірнеше тілді меңгерген, кәсіби ортада да, жеке өзін-өзі дамытуда да бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыру және өз күшінің оң өсімінің кең мүмкіндіктеріне ие қазақстандықтардың жаңа буынын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Мұндай шарттарда көптілді білім беруді қалыптастыру және дамыту мәселесі, сонымен қатар оның теориялық-әдіснамалық негіздерін жасақтау мәселелері өзектілене түседі.

Көптілді білім беру мәселесіне байланысты сұрақтарға жауап оның көп қырлылығы мен көп аспектілігі шегінде әртүрлі ғылыми мектептердің теориялық тұжырымдамасын жүйелі және кешенді талдау, зерттеу шарттары негізінде ғана анықтала алады. Сол себепті біздің зерттеуіміздің әдіснамалық бағдарлары ретінде философия, этнология, педагогика және этнопедагогика, әлеуметтану және этноәлеуметтану, психология және этнопсихология, лингвистика және этнолингвистика секілді аялардағы ғалымдардың еңбегі қызмет етеді.

Осы арада көптілді білім беруді қалыптастыру және дамыту, оның теориялық және әдіснамалық негізін жасау көкейкесті мәселеге айналып отыр.

Көптілді білім беру мәселесінен туындаған сұрақтарға оның әмбебаптығы және көп аспектілігінен байланысты жауаптарын әр түрлі мектептердің теориялық ұғымдарын жүйелі және кешенді талдау салдарынан табуға болады. Себебі, бұл зерттеу үшін әдістемелік негіздеме ретінде философия, этнология, педагогика және этнопедагогика, әлеуметтану және этникалық әлеуметтану, психология және этникалық психология, лингвистика және этнолингвистика саласындағы ғалымдардың еңбектері алынды.

Осылайша, жалпы дүниетанымдық ұстанымдары тұлға және оның қалыптасу мәселесімен тікелей байланысты А. Құнанбаевтың философиялық ілімдерімен, Ш. Уәлихановтың әлеуметтік тұжырымдамалары мәнділігімен, сонымен қатар қазақ ағартушылары мен педагогтері Б. Алтынсарин, Ж. Аймауытов, А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев және т.б. тұлғаның дамуындағы ана тілі маңыздылығын түсінуге мүмкіндік беретін идеяларымен анықталады.

Әдіснаманың төмендегідей негізгі мәселелері біздің жұмыс үшін тұрақты мәнге ие:

– диалектология, логика және таным теориясы бірлігі (М.Ж. Абдильдин, Б.М. Кедров, П.В. Копнин және т.б.);

– материалистік диалектика санаттарының жүйесі (А.Н. Нысанбаев, Ф.И. Георгиев және т.б.);

–тарихи және логикалық өзара қарым-қатынастар (М.Н. Алексеев, А.Г. Спиркин және т.б.);

–теориялық жүйелердің құрылу қағидаттары (В.Н. Голованов, М.Ш. Хасанов және т.б.).

Жалпы теориялық маңыздылығы – қазіргі заманғы отандық педагогика ғылыми дискурсына көптілді білім беруді теориялық және әдіснамалық концептуализациялау нәтижелерін енгізу. Осы тұрғыда, педагогикалық теория көптілді білім беру мазмұны, онымен байланысты көптілді тұлға концептісі, көптілді білім беру теориясы ретінде этнолингводидактика, көптілді білім беруді жүзеге асырудың әдістемелік құралы ретінде этнолингводидактикалық тәсіл туралы біліммен толықтырылды.

Көптілді білім беруді ұйымдастыру форматы ретінде мультимедиалық орталықтар ұйымдастыру принципі бойынша құрылған, сонымен қатар оқу және әкімшілік функцияларды жүзеге асыратын «Көптілді білім беру орталығы» болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байниева К.Т., Хайржанова А.Х., Умурзакова А.Ж. Системно-целостный подход к полиязычному образованию в Казахстане // Междунар. журнал прикладных и фундаментальных исследований. — 2013. — № 10. — с. 198-201.

2. Берталанфи Л. Общая теория. Исследование по общей теории систем. -М.: Прогресс.- 1969.- с.520

3. Жетписбаева Б.А., Аринова О.Т. От идеи «Триединство языков» Н.А.Назарбаева до полиязычного образования в Казахстане // Вестн. Караганд. гос. ун-та. Сер. Педагогика. — 2012. — № 4 (68). — с. 19-23.

4. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // ru.government.kz/resources/docs/doc18

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҮШТІЛДІЛІК БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

ТӨКЕН АҚЕРКЕ ӨТЕПБЕРГЕНҚЫЗЫ

(Ғылыми жетекші: Ерназарова Гүлбаршын Шаршыбековна)

Қызылорда обл., қызылорда қ-сы,

Қорқыт ата атындағы қызылорда университеті

Аннотация. Бұл мақалада мен Үштілділікті қолдай отырып, қазіргі таңдағы мәселелерге жеке – жеке тоқтала отырып, болашағында айта кеттім. Қазіргі таңдағы мәселелері яғни, маман жетіспеушілігі, балабақшадан ағылшын тілінің алынып тасталуы, осы мәселелердің шешімін ұсынып, балабақшаға ағылшын тілін қайта қосу керектігі туралы айтып жеткіздім. Және қазіргі таңдағы көпшілігінің ойы, қазақ тіліне яғни ана тілімізге зияны тиеді деген шешімдеріне де толық тоқталдым.